

„A közvélemény
vizsgálódását tehát azzal
kell kezdenünk...”

**„A közvélemény vizsgálódását tehát
azzal kell kezdenünk...”**

Emlékkötet

Walter Lippmann: *Public Opinion*
című művének centenáriuma

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente: 2012–2019

Nyakas Levente – Szadai Károly: 2020–

**„A közvélemény vizsgálódását tehát
azzal kell kezdenünk...”**

Emlékkötet
Walter Lippmann: *Public Opinion*
című művének centenáriuma

Szerkesztette:
ANDOK MÓNICA – NYAKAS LEVENTE

Médiatudományi Intézet
2025

A kutatást támogatta:

Minden jog fenntartva.

© Andok Mónika, Balázs Zoltán, Guld Ádám, Hidas Zoltán, László Tamás,
Lázár Kovács Ákos, Lendvai Gergely Ferenc, Nyakas Levente, Pintér Melinda,
Rab Árpád, Szűts Zoltán, Török Bernát, 2025
© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2025

Tartalom

Előszó	7
Mindenki világtudása <i>A közvélemény tudásrendjéről</i> HIDAS ZOLTÁN	9
A közvélemény mint kormányzási probléma BALÁZS ZOLTÁN	23
A közvélemény formálódásának egyes kritériumai a szólásszabadság jogában TÖRÖK BERNÁT	39
A képtől a sztereotípiáig <i>Vizuális kommunikáció- és nyilvánosság-elméleti adalékok</i> <i>Walter Lippmann közvélemény-képéhez</i> LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS	51
A közvélemény fogalma a kultúrakutatás nézőpontjából: Walter Lippmann és James Carey ANDOK MÓNICA	75
Walter Lippmann és a digitális kultúra jövője RAB ÁRPÁD	101
A véleményvezérek és az influencerek közvélemény-befolyásoló szerepe SZŰTS ZOLTÁN	113
A digitális figyelemgazdaság intézményesülése <i>Influencer ügynökségek mint a média- és kultúrapiar legújabb szegmense</i> GULD ÁDÁM	143

Közvélemény a digitális térben	173
<i>A véleményformálás új struktúrái</i>	
PINTÉR MELINDA	
Közvélemény és cancel culture	191
LENDVAI GERGELY FERENC	
A magyar társadalom médiahasználata	209
<i>Hagyományos és újmédia–használat Magyarországon a koronavírus-járvány előtt</i>	
LÁSZLÓ TAMÁS	

Közvélemény a digitális térben

A véleményformálás új struktúrái

PINTÉR MELINDA*

1. Bevezetés

Walter Lippmann *Public Opinion* című művének centenáriuma rendezett konferencia¹ – amelynek keretében megtartott előadásom képezi ennek a szövegnek az alapját – nemcsak amiatt fontos, hogy 100 éve jelent meg az említett kötet, hanem azért is, mert a közvélemény kérdése – illetve annak a kérdése, hogy mi alakítja a közvéleményt, mi befolyásolja a közvéleményt – napjainkban is meghatározó, és vizsgálatának kiindulópontjait tekintve nagyon hasonló kérdések merülnek fel vele kapcsolatban most, mint az 1920-as években.

Jelen tanulmány is ez utóbbi megállapításra szeretné helyezni a fókusz: arra, hogy a közvéleménnyel kapcsolatos diskurzus a 21. században is nagyon hasonló problémákat állít a középpontba, mint Lippmann műve egy évszázaddal ezelőtt, ugyanakkor napjainkban a közvélemény meghatározó színtere mégis a digitális tér, és az internet sajátosságai miatt ezeket a problémákat új struktúrában, egy új szemüvegen keresztül kell vizsgálnunk.

Ennek az elemzésnek a központi kérdése a következő: alkalmas-e a digitális tér a (köz) vélemény formálására? Ebben a tanulmányban egyrészt az internet szerepének a nyilvánosság alakításában és a közvélemény formálásában és formálódásában betöltött szerepét fogom áttekinteni, ezt pedig Walter Lippmann eredetileg 1922-ben kiadott *Public Opinion*² és elsőként 1925-ben publikált *The Phantom Public*,³ továbbá John Dewey, először 1927-ben megjelentetett *The Public and Its Problems*⁴ című munkája, illetve az ezekben a művekben megfogalmazott fontosabb meglátások alapján fogom megtenni. Úgy gondolom, hogy a két szerző nyilvánosságelméleti munkái segítenek abban is, hogy a digitális tér és az internet szerepét értelmezni tudjuk a közvélemény és a demokratikus nyilvánosság formálásában. Másrészt pedig ebből kiindulva megkísérlek rámutatni arra is, hogy – annak ellenére, hogy az online platformok és eleve az egész digitális tér közvéleményre gyakorolt hatását akár a tudományos diskurzusban, akár a mindennapokban is szokás negatívabb szemüvegen át

* PhD-hallgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Közigazgatástudományi Doktori Iskola. E-mail: melinda.pinter87@gmail.com

¹ A Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Kutatócsoportja 2022. november 9-én konferenciát szervezett Walter Lippmann tudományos hagyatékáról és munkásságának értelmezéséről.

² LIPPMANN (1922/1998).

³ LIPPMANN (1927/1993).

⁴ DEWEY (1927/1946).

szemlélni – ha az internet szerepét, azon belül is az internetes platformok és ezeken a platformokon megvalósuló diskurzusok szerepét vizsgáljuk a közvélemény formálásában, akkor minden hibája és hátránya ellenére egy alapvetően pozitív jelenséget figyelhetünk meg, amely térben a közvélemény kibontakozására minden korábbinál határtalanabb formában nyílik lehetőség.

A tanulmány elsőként röviden áttekinti azt az elméleti hátteret és azokat az alapvető fogalmakat, amelyek tisztázása és ismerete a fentiekben bemutatott téma vizsgálatához elengedhetetlen; egyúttal bemutatja azt is, hogy melyek azok a motívumok, amelyek a közvélemény 100 évvel ezelőtti és jelenkori vizsgálatát hasonló kiindulópontból valósíthatják meg. Ehhez a dolgozat ismerteti Lippmann és Dewey munkásságának a téma szempontjából releváns megállapításait, majd a digitális térnek a nyilvánosságra és a közvélemény formálódására gyakorolt hatásait mutatja be, ezt követően pedig azt, hogy az internet valóban a véleményformálás új struktúrájának tekinthető-e. Végül pedig megkísérel válaszolni a kérdésre: vajon a digitális tér valóban alkalmas a (köz)vélemény formálására?

2. Fogalmi háttér

Érdemes röviden áttekinteni azokat a fogalmakat, amelyek ismertetése és meghatározása elengedhetetlen a téma vizsgálatához.

Ezek a fogalmak, amelyeket most nagyon röviden, a téma kontextuális keretbe helyezése érdekében áttekintek: a nyilvánosság, a közvélemény, a (tömeg)média és a digitális (nyilvános) tér. Indokolt lehet az is, hogy kitérjünk arra: ezek a fontosabb fogalmak jelentés-tartalma mennyiben változott vagy maradt állandó Lippmann és Dewey műveinek elkészülte óta.

A nyilvánosság, a nyilvános szféra, a nyilvános tér definiálási nehézsége legfőképpen abból fakad, hogy egyrészt nem egyértelműen megfigyelhető és mérhető, másrészt pedig a fogalom alapkoncepcióját, illetve kiindulópontját, valamint normatív értékét és szükséges-elégés dimenzióit illetően nincs teljes egyetértés a terület teoretikusai között.⁵ A nyilvánosságfogalom leírásának középpontjában egyértelműen Jürgen Habermas megközelítése áll, aki szerint a nyilvánosság a közvélemény formálásának a területe, egy intézményesített társadalmi tér, ami minden állampolgár számára nyitott, és amelyben a polgárok megvalósítják a politikai intézmények feletti ellenőrzést azáltal, hogy gyakorolják a gyülekezés, egyezés és szabad szólás jogát és a közös vitát.⁶ Az offline, illetve online térben megvalósuló nyilvánosság értelmezéséhez indokolt lehet Charles Taylor nyilvánosság-fogalmának említése is. A nyilvánosság Taylor szerint a társadalmi imaginációk egyik alakváltozata. Megkülönböztet egy úgynevezett *topikus* teret, ahol fizikai értelemben is összegyűlnek az emberek egy közös cél érdekében, valamint egy *metatopikus* teret, ahol nincs fizikai találkozás az emberek között.⁷

⁵ RAUCHFLEISCH–KOVIC (2016).

⁶ HABERMAS (1993).

⁷ ANDOK (2015): 425.

Ugyanakkor a nyilvánosság leírására már Habermas előtt is történt számos kísérlet, amelyek közül ebben a dolgozatban Lippmann és Dewey leírását érdemes megemlíteni. A két szerző megfogalmazásában találunk közös vonásokat Lippmann a *The Phantom Public*-ban a nyilvánosságot egy megfoghatatlan fantomként látja, ami nem olyan értelemben tevékeny, hogy kiválasztja a politikai jelölteket, de képes arra, hogy felsorakozzon mellettük vagy ellenük, és a nyilvánosság ilyen formában, csoportként történő cselekvése az általa birtokolt erő mozgósítását jelenti.⁸ A nyilvánosságról Dewey is hasonlóképpen vélekedik: szerinte a nyilvánosság önmagában *rendezetlen és formátlan*, és aminek szerinte egy állam politikai irányításában fontos szerepe van, mivel „nincs állam kormány nélkül, de nincs nyilvánosság nélkül sem”.⁹ A Habermast követő értelmezések közül érdemes lehet kiemelni egyrészt Niklas Luhmann,¹⁰ aki azok közé a szerzők közé tartozik, akik elutasítják, hogy a nyilvánosság bármilyen normatív célt szolgálhat, valamint Manuel Castells megközelítését, aki szerint „a nyilvános szféra a társadalomból kibontakozó ötletek és projektek kommunikációs tere, amelyek a társadalom intézményeinek döntéshozóihoz szólnak”.¹¹ Úgy gondolom, hogy a nyilvánosság fogalmának 20. és 21. századi – azaz Lippmann és Dewey, valamint a kortárs teoretikusok – megközelítésében a legnagyobb különbség a nyilvánosság terének a kibővülése és (további) intézményesülése volt, ami azért lényeges, mert a közvélemény ebben a kommunikációs térben, a nyilvánosságban jön létre és alakul ki a résztvevők interakciója által.

A tömegmédia definiálása a nyilvánossághoz hasonlóan nehéz, ugyanakkor megadhatók olyan szempontok, amelyek alapján nagyjából keretbe foglalható és leírható a fogalom. Úgy gondolom, egyrészt ilyen W. James Potter megközelítése, aki egy négy lépésből álló szintézisfolyamat segítségével meghatározza a tömegmédia fogalmát. Értelmezésében a tömegmediában az üzenetek feladója egy olyan komplex szervezet, ami szabványosított gyakorlatokat alkalmaz az üzenetek terjesztésére, miközben saját maga folyamatos népszerűsítésével célja a lehető legnagyobb közönség bevonása. A közönség tagjai földrajzilag nem egyazon területen helyezkednek el és tudatában vannak annak, hogy amit a tömegmédia csatornáin látnak vagy hallanak, az nyilvános kommunikáció. Az üzenetek terjesztésének csatornáin pedig olyan technológiai eszközök, amelyek az üzeneteket nyilvánossá, egyszersmind időben és térben kiterjesztve, viszonylag rövid időn belül teszik elérhetővé a közönség számára.¹² Ez a definíció nagyon jól kiegészíti Luhmann egy évtizeddel korábbi meghatározását, aki szerint a tömegmédia azokat a társadalmi intézményeket jelenti, amelyek a sokszorosítás technológiáját használják a kommunikáció terjesztésére, ez alatt érthetjük a könyveket, folyóiratokat, újságokat, amelyek nagy mennyiségű, nem meghatározott címzeteknek szóló terméket állítanak elő, valamint az elektronikus médiumokat is, amelyek műsorszórás által terjesztik az információkat.¹³ Az internet már az ezredforduló környékén a tömegmédia

⁸ LIPPMANN (1927/1993): 47.

⁹ DEWEY (1927/1946): 67.

¹⁰ LUHMANN (2000).

¹¹ CASTELLS (2008): 78.

¹² POTTER (2013): 1.

¹³ LUHMANN (2000): 2.

csatornái közé tartozott,¹⁴ és ha a tömegmédia fogalmát az 1920-as és a 2020-as évek, Lippmann és Dewey, valamint napjaink vonatkozásában hasonlítjuk össze, akkor ez a legszembetűnőbb változás, amit tapasztalunk, az, hogy a tömegmédia klasszikus csatornái (például a sajtó, a rádió és a televízió) mellett mára az internet megkerülhetetlenné vált. Ugyanakkor a digitális tér nem kizárólagosan csatornaként működik: egy konvergens multi-mediális felület is egyben, ami a kommunikáció és a nyilvánosság szempontjából szintén lényeges.

Ezzel elérkeztünk ahhoz az utolsó fogalomhoz, amelyet a dolgozat kezdetén szükséges értelmezni, illetve bemutatni: a digitális tér fogalmához.¹⁵ Jelen tanulmányban a digitális térnek nem a technikai szempontú, azaz a digitálisan kódolt és a digitális médiában tárolt vagy továbbított információk összességét jelentő értelmezése fontos, hanem inkább digitális nyilvános térként vagy digitális nyilvánosságként való megközelítése. Ebben az értelemben a digitális nyilvánosság nem egy különálló társadalmi szféra, hanem a nyilvánosság egyik dimenziója azokban a társadalmakban, amelyekben a digitális kommunikáció már elterjedt.¹⁶ Egy olyan kommunikációs szféráról van tehát szó, ahol a részvétel nyílt és szabad minden érdeklődő számára, ami teret ad a közös ügyek megvitatására és ahol az eljárások transzparensek.¹⁷

3. Lippmann és Dewey nézetei

Hasonló kérdések merültek fel az 1920-es évek elején, mint napjainkban a tömegmédia vonatkozásában: milyen befolyásoló ereje van, mint közvetítő mező, milyen hatással van a társadalomra vagy a demokráciára? Lippmann és Dewey arról gondolkodott, hogy a tömegmédia hogyan befolyásolja a nyilvánosságot, a közvéleményt és hogyan hat a demokráciára, és a 21. század második évtizedében is ugyanilyen kérdések kapcsolódnak az internet szerepéhez.

A következőkben áttekintem Lippmann és Dewey vonatkozó meglátásait. Úgy gondolom, hogy Lippmann negatívabb, pesszimistább álláspontot képviselt a tömegmédia közvéleményre gyakorolt hatásait illetően, míg Dewey jóval derűlátóbban gondolkodott arról, hogyan hathat a nyilvánosság a véleményformálásra és a demokráciára. Az alábbiakban ebből a perspektívából mutatom be nézeteiket.

3.1. Lippmann pesszimista olvasata

Lippmann közvéleményről való gondolkodása a következőből indul ki: vajon szert tehetnek-e az állampolgárok a közügyek olyan mértékű ismereteire, hogy ésszerű döntéseket hozzanak róluk? A válasza az, hogy ez nem lehetséges, mert a valóság túl nagy, túl összetett és túl

¹⁴ MORRIS–OGAN (2018).

¹⁵ Noha jelentéstartalmukban lehetnek különbségek, a szövegben az egyértelműség érdekében az online tér, a digitális tér, a virtuális tér és az internet kifejezéseket szinonimaként fogom használni, és minden esetben az itt bemutatott digitális nyilvános tér megközelítését értem majd alatta.

¹⁶ FUCHS (2021): 13.

¹⁷ SCHÄFER (2015): 1.

gyorsan változó¹⁸ ahhoz, hogy közvetlenül meg lehessen ismerni. Hozzáteszi: az állampolgár számára lehetetlen feladat és egy *elérhetetlen eszmény* az, hogy a közügyeket olyan mélységben ismerje meg, amely szükséges az átgondolt és megfontolt döntések meghozatalához. Lippmann a saját példáját hozza: még ő, aki idejének nagy részét a közügyek megismerésére fordítja, sem tud követni minden ügyet, nem tud kellő ismereteket szerezni minden fontos kérdésben ahhoz, hogy legyen olyan véleménye róluk, amit érdemes kifejeteni.¹⁹

Lippmann szerint ezért ezen bonyolult és gyorsan változó valós környezet megismerését egy egyszerűbb modell alapján kell rekonstruálni, hogy kezelhető legyen. Ez Lippmann értelmezésében egy úgynevezett *pseudo-környezet*²⁰ vagy álkörnyezet megalkotásához vezet, ami a valóság egyszerűbb, de egyben elfogult mentális képe; amit a tömegmédia vetít a valós környezet és az emberek közé, ezáltal leegyszerűsítve, felfoghatóbbá téve azt. Ez ugyanakkor egy mesterséges környezet, amelyre a modern értelmezések a „konstruált valóság” vagy „valóság-konstrukció”, illetve „társadalmi/szociális konstruktivizmus” kifejezéseket használják.

Ebből kifolyólag Lippmann eleve *hamis ideálnak* nevezte a közügyek irányítására illetékes köz fogalmát: szerinte a *mindenben kompetens, szuverén polgár eszménye* elérhetetlen.²¹ Ennek legfőbb oka pedig pont az, hogy az, amit az emberek tesznek, nem közvetlen és biztos tudáson, hanem leegyszerűsített sztereotípiákon²² és azokon a képeken alapul, amelyeket saját maguk készítenek, vagy amelyeket nekik adnak²³.

Ezeknek a képeknek a forrása pedig a média, ami az emberek számára az előbbieken bemutatott álkörnyezetet létrehozza a bonyolult valóság leegyszerűsített megismerésére. Lippmann szerint a sajtó olyan, mint a pásztázó reflektor fénye, ami időről időre megvilágít történeteket, majd tovább haladva egy másikat emel ki a sötétségből,²⁴ de ezáltal nem mutatja és magyarázza meg őket teljes valójukban. Ezért Lippmann értelmezésében a hír nem egyenlő az igazsággal: „[a] hír funkciója az, hogy jelezzen egy eseményt, az igazság funkciója az, hogy a rejtett tényeket napvilágra hozza, egymással összefüggésbe hozza, és olyan képet alkosson a valóságról, amely alapján az ember cselekedni tud”.²⁵

Lippmann szerint ezekre a problémákra egy olyan *speciális osztály*,²⁶ egy szellemi elit megalkotása lenne a megoldás, amelyik szakértői tanácsokkal segítené a különböző döntéshozókat. Ez a tudomány-menedzsment alapú, a kormányzati, döntéshozatali szervezetben és intézményekben történő információhivatalok felállításán alapuló megközelítés tette Lippmann-t a „technokrata szakértőiség elitista és tudományelvű képviselőjévé”.²⁷

¹⁸ LIPPMANN (1927/1993): 17.

¹⁹ Uo., 10.

²⁰ LIPPMANN (1922/1998): 15.

²¹ LIPPMANN (1927/1993): 29.

²² LIPPMANN (1922/1998): 79–156.

²³ Uo., 3–32.

²⁴ Uo., 364.

²⁵ Uo., 358.

²⁶ Uo., 310.

²⁷ SEBESTYÉN (2021): 109.

3.2. Dewey optimista megközelítése

Dewey 1927-es *The Public and Its Problems* című munkájában reflektált Lippmann műveire. Dewey elismeri a demokráciával kapcsolatos számos társadalomtudományi kritika igazságát, melyeket Lippmann is említ, ugyanakkor a demokrácia védelmét annak rekonstrukciójával képzei el. Új nyilvánosságot keres egy nagyszerű közösségben (*Great Community*), amely a nem helyi problémákkal kapcsolatos személyesebb kommunikáción alapul.²⁸

Dewey szerint a demokrácia szélesebb körű eszme annál, mint amit az állam működése legjobb esetben is példázhat: ahhoz, hogy demokrácia valósulhasson meg, „ki kell hatnia az emberi társulás minden módjára, a családra, az iskolára, az iparra, a vallásra.”²⁹ Dewey elutasítja a képviseleti demokrácia hagyományos formáit, és olyan kisebb léptékű, részvételi modelleket támogat, amelyekben a polgárok és a közösségek alakítják a politikai folyamatokat. A közösségi életre nagy hangsúlyt helyez, szerinte ez alkotja a demokrácia igaz eszméjét.³⁰

Lippmann elvetette az „omnikompetens egyén” gondolatát, aki képes megismerni a körülötte lévő világot, ezáltal pedig olyan döntéseket hoz, amelyek révén beleszólhat a köz irányításába; Dewey viszont úgy látja, hogy a hatékony megfigyelés és reflexió képességét lehetséges és szükséges is mindenkiben kifejleszteni. Ebben nagy szerepe van a szokásoknak, kulturális normáknak és értékeknek, amelyek köré a demokratikus intézményeknek – az államon belül és azon kívül – szerveződniük kell. Dewey szerint a szokások jelentik az emberi cselekvés hajtóerejét.³¹ Dewey szerint a politika minden egyén feladata és kötelessége a napi rutin során. Az egyén szintjén szerinte ez abban fejeződik ki, hogy lehetőségeihez mértén mindenkinek részt kell vennie legjobb tudása szerint azoknak a csoportoknak az alakításában és irányításában, amelyekhez tartozik.³² Dewey úgy vélte, hogy egy demokráciában a nyilvánosság és a nyilvánosság véleménye is része a közbeszédnek. Kiemelte, hogy bármi, ami korlátozza a nyilvánosságot, az egyben korlátozza és torzíja a közvéleményt is, azaz meggátolja a társadalmi ügyekről való gondolkodást.³³

Nem bízott a Lippmann által javasolt technokrata-szakmai elit felállításában, úgy gondolta, hogy ez már csak azért is kontraproduktív lenne, mert egy ilyen réteg önmagában is önérdekű hatalmi blokká válna, és egy ilyen hatalmi blokk létrehozása alapvetően nem demokratikus. „Egyetlen szakértői kormányzat sem lehet más, mint egy oligarchia, amelyet a kevesek érdekében irányítanak, és amelyben a tömegeknek nincs lehetőségük arra, hogy tájékoztassák a szakértőket az igényeikről”³⁴ – írja. Ehhez kapcsolódóan hozzáteszi, úgy kellene javítani az állampolgárok meglátásainak döntéshozatalba való becsatornázását, hogy az adminisztratív szakemberek figyelmét fel kell hívni arra, hogy vegyék figyelembe a köz igényeit: „A világ többet szenvedett a vezetőktől és a hatóságoktól, mint a tömegektől.”³⁵

²⁸ BOHMANN (2010): 49.

²⁹ DEWEY (1927/1946): 143.

³⁰ Uo., 149.

³¹ Uo., 159.

³² DEWEY (1927/1946): 147.

³³ Uo., 167.

³⁴ Uo., 208.

³⁵ Uo., 208.

A politikában való részvételhez szükséges tudás az állampolgárok, az elitek, a szakértők interakciójából, a sajtó, a média közvetítésével jön létre. Úgy gondolta, hogy a kommunikáció *nagyszerű közösséget*³⁶ hoz létre, és a közéletben aktívan részt vevő polgárok hozzájárulnak ehhez a közösséghez.

Szerinte a demokrácia egy ethosz és egy folyamatban lévő projekt, amely folyamatos elkötelezettséget igényel ahhoz, hogy hatékony legyen. Intézményi megállapodások összessége önmagában nem képes létrehozni azt.³⁷

4. Lippmann és Dewey nézeteinek visszhangja a digitális tér vonatkozásában

Azért érdekesek Lippmann és Dewey eltérő nézetei a tömegmédiának a közvéleményre és a demokráciára gyakorolt hatásairól, mert ezek a főbb érvek, ellenérvek vagy kétségek egy évszázaddal később ugyanúgy megjelennek – csak éppen a digitális tér, az internetes platformok, a rajtuk végbemenő diskurzusok, a nyilvánosság, a közvélemény formálódásának vonatkozásában.

A digitális térnek a nyilvánosságra és a közvélemény formálódására gyakorolt hatásával kapcsolatban a szakirodalom számos pro és kontra érvet hoz fel, ezek a narratívák pedig az internet szerepéről való nem tudományos, társadalmi diskurzusokban és a közbeszédben is megjelennek. Az alábbiakban áttekintem ezeket a legfontosabb pro és kontra érveket, és utalok arra is, hogy hol találunk hasonlóságot Lippmann és Dewey egy évszázaddal ezelőtti, akkoriban a tömegmédia kapcsán megfogalmazott gondolataiban a digitális tér ezen vizsgálati szempontjaihoz kapcsolódóan.

4.1. Az internet, mint a nyilvánosságra káros tér?

Az internet szerepével kapcsolatban is újra és újra felmerül – ahogyan Lippmann is gondolkodott erről a tömegmédia kapcsán –, hogy az általa közvetített képek, főleg az álhírekben, dezinformációkban bővelkedő korunkban, mennyire adnak teljes és pontos képet a világról, a valóságról. A 20. század első évtizedeiben a sajtó szerepe a valós és valótlan, a hiteles és a hiteltelen, az igaz és a hamis információk és hírek egymástól való elválasztásában jóval nagyobb volt, a digitális térben megtalálható információkat azonban nem mindenhol szűrik a kapuőrök, ezért a digitális térben megjelenő álhírek és félrevezető információk korunk tájékoztatásának egyik legnagyobb problémáját jelentik és torzító erővel hatnak a közvéleményre.

A 20. században a tudományos diskurzusban és a nyilvános vitákban egyaránt nagy szerepet kapott a tömegtájékoztatás nyilvánosságra gyakorolt hatása. A kor kutatói úgy látták, hogy a korszakban megjelenő elektronikus tömegmédia ahelyett, hogy elősegítette volna egy *nyitottabb* nyilvánosság létrejöttét – ahogyan azt a nyomtatott sajtó tette a 18. század

³⁶ Uo., 142.

³⁷ DEWEY (1927/1946): 148.

végén –, a 20. században megjelenő új tömegműmediumok pont azzal fenyegettek, hogy ezzel ellentétes fejleményeket hoznak. A filmek, a rádió és a televízió kormányzati szervekké váltak: mivel emberek milliói váltak elérhetővé közvetítésükkel, nagy propagandapotenciállal rendelkeztek,³⁸ ezáltal könnyen tudták meghatározni (és korlátozni, torzítani) a nyilvános térben kialakuló vitát.

Ugyanezen okokból festenek gyakran sötét képet az internet nyilvánosság- és véleményformáló szerepéről is. Különösen a közösségi hálózatok jelentenek nagy fenyegetést ebben a tekintetben: ezeken a platformokon az információ terjedése olyan gyorsan és annyira felerősítve jelenik meg, hogy a torz, pontatlan vagy hamis információk pillanatok alatt több millió felhasználót érhetnek el³⁹ és lehetnek hatással véleményükre. Az egyik legnagyobb problémát ugyanis az álhírek és a dezinformációs gyakorlatok jelentik, amelyek napjainkban tapasztalt mértékű terjedéséhez a digitális tér és az infokommunikációs technológiák elterjedése is hozzájárult: azzal egyidőben, hogy az internet széles körben elérhetővé vált, a számítógépek is tömegek számára váltak megfizethetővé,⁴⁰ az új kommunikációs technológiák pedig számos új módot kínáltak nemcsak az álhírek előállítására és terjesztésére, de fogyasztására is.⁴¹ A közösségi média kétélű fegyver a hírfogyasztásban: népszerű, könnyű hozzáférni általa a tartalmakhoz, hírekhez, információkhoz, és ez nemcsak a fogyasztókra, hanem a hírek és álhírek terjesztőire is igaz.⁴² Manapság már a közösségi média a hírfogyasztás meghatározó platformja a hagyományos hírmédia helyett: az a felület, ahol ráadásul a legnagyobb mértékben és legkönnyebben terjednek az álhírek.⁴³ Az álhírek digitális térben történő ilyen mértékű terjedése rávilágít arra, hogy a félretájékoztatás ellen fennálló intézményi védőbástyák az internet korában erodálódtak, és hogy új biztonsági rendszerekre van szükség⁴⁴ a probléma kezelésére.

Egy olyan térben, ahol a népszerű tartalmak egyre nagyobb mértékben, gyakran a „kemény” híreket felülreprezentálva vannak jelen, a pontos információk, a hiteles hírekhez való hozzáférés a közönség számára egyre nehezebbé válik. Az online média tabloidizációja egyre nagyobb probléma. Több kutatás eredménye mutatja például azt, hogy egyes országok esetében az online platformokon a bulvár jellegű tartalmak nagyobb arányban vannak jelen, mint a nyomtatott sajtóban,⁴⁵ az online bulvársajtó pedig instrumentális szerepet játszik olyan kulcsfontosságú eseményekhez kapcsolódó politikai vélemények alakításában, mint amilyen a Brexit-népszavazás volt.⁴⁶

A digitális tér közvéleményre gyakorolt negatív hatásai kapcsán szokott megfogalmazódni, hogy – Lippmann megközelítéséből kiindulva – a hír már nemcsak nem egyenlő az igazsággal, hanem a hír már nem is az, ami fontos. A 20. század elejének tömegműmédiájához hasonlóan az internet reflektorfénye is a népszerű sztorikra vetül rá, és ezeknek a viralitása,

³⁸ BUTSCH (2007): 1.

³⁹ FIGUERIA–OLIVERIA (2017).

⁴⁰ BURKHARDT (2017): 6–7.

⁴¹ KALSNES (2018): 1.

⁴² NARWAL (2018): 977.

⁴³ SADIKU–TOCHUKWU–MUSA (2018): 187.

⁴⁴ LAZER et al. (2018): 1094.

⁴⁵ GRAN (2015).

⁴⁶ ZAPETTINI (2021).

a digitális térben fénysebességgel való terjedése úgymond rosszul súlyozza azt, hogy mi is az igazán fontos. A virálissá váló tartalmak nem objektív szempontok alapján lesznek azok: a nagy izgalmat, pozitív hatást vagy negatív érzelmet kiváltó tartalmak virálisabbak;⁴⁷ ugyanakkor ezek nem feltétlenül mindig a fontos, a „kemény” hírek, viszont az online felületeken ezek hozzák a kattintásokat, amelyekből a bevétel származik. Ez pedig szintén torzítja a közvéleményt.

A Lippmann által is használt fogalom, az *álkörnyezet* vagy *pszeudo-környezet* az internet vonatkozásában minden korábbinál erősebben van jelen. És itt nemcsak az egyes social media oldalak vagy tematikus platformok által kínált alternatív valóságközegekről lehet szó (mint amilyen a Second Life vagy a Facebook Metaverse), hanem akár arról is, ha egy állam tudatosan korlátozza a tömegmédiában, így az interneten is a nyilvánosság számára hozzáférhető információkat, vagy teremt tudatosan fals valóságot.

Éppen ezért, az internetes nyilvánosság és a közvélemény kapcsán félelem lehet, hogy az online térben megvalósuló diskurzusok szükségszerűen nem is lehetnek jók, mivel az egymás hatását generáló buborékok, visszhangkamrák⁴⁸ felerősítik a szélsőséges véleményeket, ezáltal még tovább erősítik az internet által megalkotott *álkörnyezet* falait. Továbbá egyes megközelítések szerint az internetes platformokon megvalósuló vita – amely alapvetően mozgatórugója a nyilvánosságban formálódó közvéleménynek –, éppen, hogy gátat szab a demokratikus struktúrák elterjedésének. A virtuális térben a vita ugyanis minőségét tekintve nem megfelelő: a személyes párbeszédhez képest sokkal indulatosabb, a racionális érveket mellőző.⁴⁹

4.2. A digitális tér mint a nyilvánosság Szent Grálja?

Az internet lehet ugyanakkor kedvező hatással is a közvélemény alakulására. Az internet előtt a nyilvánosság és a közvélemény-formálás sokkal korlátozottabb terei valósultak meg.⁵⁰ A nyilvánosság tere az internet közegében radikálisan kitágult, multiplikálódott, szinte bárki számára lehetővé tette a nyilvánossághoz való hozzáférést. A belépési küszöb a tömegmédiák klasszikus ágenseihez, a sajtóhoz, a televízióhoz vagy a rádióhoz képest jóval alacsonyabb: ahhoz, hogy tömegekhez juttassa el valaki a gondolatait, csak egy internetkapcsolattal rendelkező eszköz szükséges.⁵¹

A virtuális tér lehetőséget ad arra, hogy egy eseményt követően azonnali diskurzus induljon bármilyen témában számtalan platformon, akár lokális, akár globális kontextusban. Dewey kiemelte a közösség interakcióinak fontosságát, erre pedig szinte korlátlanul nyílik lehetőség a digitális térben. Az online közösségek képesek arra, hogy elmélyítsék a hasonló nézeteket vallók közötti kapcsolatokat, valamint, hogy olyan virtuális közösséget alkossanak, amely képes akár a hagyományos társadalmi megosztottságon is átívelni.⁵² Az internetes közösségek – az „offline” közösségekhez hasonlóan – két alapvető emberi vágyat

⁴⁷ BERGER–MILKMAN (2012).

⁴⁸ SUNSTEIN (2001).

⁴⁹ GERENCSÉR–SZÜTS (2020): 49.

⁵⁰ HABERMAS (1933).

⁵¹ MALIN (2010): 198.

⁵² NORRIS (2002): 13.

teljesítenek: a többi emberrel való kapcsolatteremtést és ismeretek megszerzését.⁵³ Mindkettő kulcsfontosságú a nyilvánosság és a közvélemény szempontjából. Az online közösségek egyik pillanatról a másikra történő kialakulásának lehetősége, a szinte általános internet-hozzáférés, illetve a kommunikáció minden korábbinál alacsonyabb költségek mellett történő megvalósulása által, az internet akár a demokrácia, egyszersmind a demokratikus folyamatok építésének is lehet a tere.

Az állampolgárok információszerzésre, megbeszélésre, szervezkedésre, szükség esetén mozgósításra⁵⁴ ma már alapvetően az infokommunikációs technológia eszközeit használják, így az internet a közvélemény alakítására, a nyilvánosságra gyakorolt hatása akár a demokrácia negyedik hullámaként is értelmezhető olyan eseményeknek köszönhetően, mint az Arab Tavasz,⁵⁵ amelyben az infokommunikációs technológiák nagy szerepet játszottak,⁵⁶ vagy mint az ukrán narancsos forradalom⁵⁷ és az iráni Twitter-forradalom.⁵⁸ Ha innen nézzük, akkor azt is mondhatjuk akár, hogy az internet megvalósítja Dewey azon nézetét, amely szerint a demokrácia egy ethosz és egy folyamatban lévő projekt. Az internet lehetőséget ad a demokrácia építésére diskurzussal, bizonyos ügyekre való figyelemfelhívással, a nyilvánosság kiszélesítésével.

Ezt erősíti az is, hogy egyre több demokratikus innováció használja ki az internet, a digitális térben jelen lévő platformok és közösségek erejét arra, hogy formálja a közvéleményt, bevonja az állampolgárokat az őket érintő döntésekbe. Egyre több példát látunk erre, de talán Észtországot szokás az élenjárónak tekinteni ebben, ami a világon elsőként tette lehetővé például a digitális térben megvalósuló társadalmi konzultációt, a Rahvakogu-t,⁵⁹ ami az első, online formában megvalósított népgyűlés volt, illetve Észtország olyan demokratikus innovációk gyakorlati megvalósításának is helyt adott, mint az online szavazás.⁶⁰

5. Az internet, a véleményformálás új struktúrája

Hogyan értékelhetjük, jó vagy rossz hatással van-e az internet a közvélemény formálódására, és tekinthető-e az internet, a digitális tér, az online platformok és struktúrák, a véleményformálás új terepének?

5.1. Mellette szóló érvek

Vajon alkalmas az internet arra, hogy betöltse egy digitális nyilvánosság szerepét és lehetőséget adjon a közvélemény formálására? Az alábbi hat érvet lehet érdemes megfontolni ennek igazolására.

⁵³ PLANT (2004): 51.

⁵⁴ CASTELLS (2011): 11.

⁵⁵ HOWARD–HUSSAIN (2013), ABUSHOUK (2016).

⁵⁶ STEPANOVA (2011).

⁵⁷ BEISSINGER (2013).

⁵⁸ HEACOCK (2009).

⁵⁹ JONSSON (2015).

⁶⁰ MADISE–MARTENS (2006).

1. Tömegek által hozzáférhető:

A nyilvánosság csak akkor tudja betölteni elvárt funkcióját, csak akkor tud benne formálódni a közvélemény, ha nemcsak egy szűk réteg által hozzáférhető, hanem teljesen nyílt, amihez csatlakozhat – vagy ebben az esetben kapcsolódhat – bárki. A digitális tér esetében a belépési küszöb jóval alacsonyabb, mint a tömegmédia egyéb csatornáinak esetében, hiszen csak internethasználatra alkalmas eszköz szükséges hozzá; viszont felmerülhet az az érv, hogy a digitális szakadék⁶¹ rossz oldalára került, a világ internet-hozzáféréssel nem rendelkező részein, vagy a jóléti államokban élő, de az internethasználatból szintén kiszoruló marginalizált rétegek nem lesznek tagjai a nyilvánosságnak – ami alapvetően jogos kétség. Ugyanakkor a Világbank szerint⁶² a világ népességének több mint fele, 60 százaléka rendelkezik internet-hozzáféréssel. Annak ellenére, hogy ez a hozzáférés nem egyenlően oszlik meg a világ kontinensei és országai között, ennek megváltoztatását olyan szervezetek is zászlajukra tűzték, mint például az ENSZ, amelynek nagyívű céljai között szerepel az is, hogy 2030-ra a világon mindenkinek biztonságos és megfizethető internet-hozzáféréssel kell rendelkeznie.⁶³

2. (Szinte) korlátozásoktól mentes:

A közvélemény csak egy olyan nyilvánosságban tud formálódni, ami nemcsak, hogy bárki számára nyitott, de a benne elérhető tartalmak is korlátozásoktól mentesek. A digitális térben megjelenő tartalmakhoz való hozzáférést ugyanakkor számos állam korlátozza, viszont ennek a legtöbb esetben nem a politikai vélemények elhallgattatása, a társadalmi párbeszéd meggátolása vagy bizonyos ügyek nyilvánosság előtti elhallgatása a célja. A korlátozni kívánt tartalmak vagy témák hatókörét és a beavatkozás mértékét tekintve a két véglet Dánia és Észak-Korea: előbbi esetben a kormány az információáramlást korlátlanul engedélyezi, míg az utóbbi az internet-hozzáférést teljes mértékben korlátozza.⁶⁴ Az ilyen típusú elnyomó technológia azért probléma, mert erodálja a demokratikus fejlődést azáltal, hogy megghiúsítja a kollektív fellépést, azaz a nyilvánosság terepén megjelenő közvélemény kialakulását.⁶⁵ Ugyanakkor a legtöbb, az internetes tartalmakat valamilyen formában korlátozó ország célja az, hogy például a terrorizmust vagy különféle bűncselekményeket akadályozzon meg, ez pedig jobbító célokat szolgál és alapvetően nincs hatással a közvéleményre.

3. Információkhoz való azonnali hozzáférés:

Amennyiben valaki rendelkezik internet hozzáféréssel és szinte korlátozásoktól mentesen fér hozzá a digitális térben fellelhető tartalmakhoz, akkor nagy eséllyel indulhat a tájékozott állampolgárrá válás útján. Ha arra gondolunk, hogy Lippmann éppen azt hozta fel ellenérvként a közügyek irányítására illetékes köz uralma ellen, hogy az állampolgárok nem rendelkeznek elég információval ahhoz, hogy képesek legyenek a közügyek irányítására, akkor ezt a problémát elméletben az internet megoldja, hiszen egy lépéssel közelebb kerülhetnek ahhoz, hogy döntéseiket közvetlen és biztos tudásra alapozva hozzák meg. Természetesen nem

⁶¹ VAN DIJK (2020).

⁶² Világbank (2021).

⁶³ ENSZ (2020).

⁶⁴ WARF (2011): 4.

⁶⁵ STOYCHEFF–BURGESS–MARTUCCI (2020).

minden, a digitális térben található információ lesz megfelelő ehhez, sőt: az álhírekkel és dezinformációkkal terhelt virtuális szféra akár még fokozhatja is Lippmann azon állítását, miszerint a polgárok a fejükben megalkotott hamis képek által konstruált valóságot fogadnak el igaznak. Ugyanakkor – ahogyan azt Dewey is leírta –, az állampolgár képes lehet arra, hogy fejlessze magában a hatékony megfigyelés és reflexió képességét, ezáltal pedig lehetővé váljon az, hogy különbséget tegyen fals és valós információk között akkor, amikor a digitális térben találkozunk velük.

4. Interaktív tér:

Míg a tömegmédia klasszikus ágensei – amelyek akkor határozták meg a kommunikációs struktúrákat, amikor Lippmann és Dewey megírta műveit –, a sajtó, a rádió vagy a televízió interaktivitásának foka sokkal alacsonyabb, addig az internet alapvető meghatározója az interakció, ami pedig a közvélemény formálására rendkívüli hozzáadott értékkel bír. Interakcióba lépni egymással az állampolgárok számára nemcsak egyszerűbb a digitális térben, de *azonnalibb* is: már nemcsak fórumokban vagy a közösségi médiában zajló kérdés-válasz jellegű, időben eltoltt interakciókra van lehetőség, hanem a valós idejű csevegőprogramok vagy videóhívások képesek a személyes interakciók érzetét is kelteni. A virtuális szféra interaktivitása más lehetőségeket is nyújt: ezen jellemzői lehetővé teszik a közösségi vélemények kialakítása vagy döntéshozatal szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró olyan demokratikus innovációk létrejöttét, mint az online megrendezett mini nyilvánosságok, állampolgári gyűlések konszenzus konferenciák stb., amelyeket a digitális tér adta lehetőségek segítségével akkor is meg lehet tartani, ha a résztvevők távol vannak egymástól vagy személyesen nem találkozhatnak.⁶⁶

5. Platformok sokfélesége:

A közvélemény formálásához, formálódásához szükség van arra, hogy az emberek és eltérő véleményeik interakcióba kerüljenek egymással, erre pedig az internet számos tere és platformja szintén lehetőséget ad. A digitális tér platformjainak sokfélesége azért fontos, mert az interaktivitás csak akkor tud megvalósulni megfelelő mértékben, ha rendelkezésre állnak az arra alkalmas keretek. Az Európai Bizottság meghatározása⁶⁷ szerint „Az »online« platform olyan két (vagy több) oldalú piacon működő vállalkozásra utal, amely az internetet használja két vagy több különálló, de egymástól függő felhasználói csoport közötti interakciók létrehozására, hogy értéket teremtsen legalább az egyik csoport számára.” Szintén a Bizottság meghatározása szerint a platformok számos formája lehetséges, például általános vagy speciális keresőeszközök, fizetési rendszerek vagy éppen online piacterek. Noha a digitális tér ezen felületei is adott esetben lehetőséget adnak a felhasználók közötti interakciókra, vannak célzottan olyan platformok is, amelyek a nyilvánosság színtereinek tekinthetők, és a közvélemény alakítására nyílik lehetőség bennük a közönség interakciója révén: erre a legjobb példa a közösség hálózatok.

⁶⁶ A Skóciában 2019-2020-ban megrendezett állampolgári gyűlés 2020-ra tervezett eseményeinek egy részét online valósították meg a koronavírus-járvány miatt. Lásd www.gov.scot/publications/research-report-citizens-assembly-scotland/pages/9/

⁶⁷ Európai Bizottság (2015).

6. Vélemények cseréje és átfogó diskurzusok lehetősége:

Végül pedig, ezek a platformok azért is fontosak, mert általuk lehetőség nyílik a diskurzusokra, adott esetben akár sokkal szélesebb körben, mint arra *offline* formában lehetőség lenne. Ezt azért érdemes kiemelni, mert a nyilvános szféra, mint a közügyekről szóló vita tere is egyre inkább a globalitás irányába tolódik el és egyre jobban a globális kommunikációs hálózatok köré épül.⁶⁸ A kommunikáció nemcsak a nyilvánosság és a közvélemény szempontjából óriási jelentőségű: a diskurzusok erejét és a demokráciának tett szolgálatát a kommunikáció és a politikatudomány is meglátta, ami a deliberatív demokrácia gondolatiskolájában egyértelműen megjelenik. Ez a megközelítés pedig azért lényeges, mert a deliberatív demokrácia szerint az ideális nyilvánosság arra ösztönzi az embereket, hogy tájékozott, informatív és átlátható vitát folytassanak másokkal, ami ésszerű és működőképes eredményeket hoz a vitában résztvevők számára,⁶⁹ azaz általa meg tud valósulni az a *nyilvános okoskodás*, amelyet Habermas döntő jelentőségűnek tekintett a nyilvánosság tekintetében.

5.2. Ellene szóló érvek

Szükséges azonban röviden szólni arról is, melyek azok az ellenérvek, amelyek felhozhatók, amikor az internet közvéleményformáló hatásáról, vagy mint nyilvános térként való működéséről van szó. Azaz: hogyan cáfolhatók ezek a fenti érvek?

1. Még mindig nem tömegek által hozzáférhető:

Az internet segíti a politikai diskurzusban való nagyobb részvételt, de ez a részvétel nem feltétlenül szélesebb körű is egyben, mivel még továbbra sem fér hozzá a teljes népesség a technológiához (Papacharissi 2002). Ráadásul hiába nyújt lehetőséget a digitális tér arra, hogy más felhasználók ezreivel, vagy akár millióival közölje valaki a gondolatait: ha erre a gondolatra nem találnak rá széles körben mások, akkor érdemben nem lesz szerepe a közvélemény és a nyilvánosság befolyásolására. Ez a rátalálás pedig nem a közlő személyétől függ, hanem a technológia sajátosságaitól.

2. Nem korlátozásoktól mentes:

A 21. században már egyre inkább azon folyik a vita, hogy hogyan és milyen formában lehetne keretek közé szorítani a digitális térben megvalósuló diskurzusokat (amire az egyik első kísérletet nemrégiben Németország tette meg, amikor a közösségi média platformok számára előírta a jogellenesnek tekintett tartalmak kötelező eltávolítását) vagy hogyan lehetne szigorúbban monitorozni az interneten megjelenő információkat (például az egyre nagyobb problémát jelentő álhírek miatt). A gyakorlat nem a még szabadabb, még korlátozásoktól mentesebb nyilvánosság koncepciója felé halad az internetet illetően, hanem a szabályozottság az, ami egyre racionálisabb megoldásnak tűnik. A közvélemény formálódása és a nyilvánosság szempontjából ez nem feltétlenül jelent problémát, de ebben a tekintetben inkább egy visszatérés látható a tömegmédia klasszikus csatornáinak működési modelljéhez.

⁶⁸ CASTELLS (2008): 78.

⁶⁹ ROBERTS (2019): 3.

3. Információkhoz való azonnali hozzáférés, de hozzáadott érték nélkül:

Az, hogy az internet és az infokommunikációs technológiák lehetőséget kínálnak arra, hogy bárhol, bármikor, bármilyen információhoz tömegek férjenek hozzá, az önmagában még nem jelenti azt, hogy ez a közvélemény formálódására és a nyilvánosságra is hatással lesz, mivel ez nem hoz létre racionális nyilvánosságot.

4. Töredezett digitális tér:

A nyilvánosság szerepét betöltő és a közvéleményt formáló internet 4. és 5. mellette szóló érve, a fentiekben az interaktív tér és a platformok sokszínűsége voltak. Látni kell ugyanakkor, hogy a digitális tér töredezett, amelyben inkább a kontextusok egymás mellettsége jellemző, mint az átjárhatóság ezek között. Éppen ezért, ez a jellemzője inkább éppen, hogy a nyilvánosság és közvélemény formálásával szemben ható erők érvényesülésére lehet indok.

5. Vélemények cseréje és átfogó diskurzusok lehetősége – véleménycsere és diskurzusok nélkül:

Ahogy arra a Papacharissi (2002) is rámutat: attól még, hogy az állampolgárok többsége az internet segítségével gyorsan és olcsón hozzáfér az információkhoz, nem feltétlenül eredményez tájékozottabb és a politikai eszmecserében aktívabban részt venni kívánó állampolgárokat. Az digitális tér tehát hiába teremti meg a nyilvánosság egy optimálisnak vagy akár ideálisnak tűnő keretét, nem biztos, hogy a gyakorlatban meg is valósul mindez.

6. Összegzés

Hogyan tudunk válaszolni a tanulmány kezdetén feltett kérdésre? Alkalmas-e a digitális tér a közvélemény formálására? Úgy gondolom, hogy a válasz alapvetően igen, de nem szabad megfeledkezni azokról a tényezőkről sem, amelyek a digitális tér közvélemény-formálásban betöltött szerepének veszélyeire hívják fel a figyelmet.

A 21. századra a digitális tér a legnagyobb mértékben biztosít lehetőséget a demokratikus nyilvánosság kialakulására és benne a közvélemény formálódására, mivel egy tömegek által hozzáférhető, nyílt szféráról van szó, ami széles körben teszi lehetővé az interaktivitást, a nyilvános vitát, a vélemények ütköztetését. Noha a vele kapcsolatban felmerülő dilemmák hasonlítanak azokhoz, amelyek a 20. század első évtizedeiben a tömegmédia közvéleményre és demokráciára gyakorolt hatásait övezték, az internet által megalkotott tér sokkal nyíltabb és sokkal szélesebb körű, mint a tömegmédia klasszikus csatornái által alkotott nyilvánosság 100 évvel ezelőtt.

Ugyanakkor ahhoz, hogy a digitális tér a lehető legdemokratikusabb nyilvánosságot biztosítsa és korlátok nélkül tegye lehetővé a közvélemény kialakulását és alakulását – és hogy mindezen előnyei kiaknázhatóak legyenek –, a digitális tér korlátait és hibáit is szükséges felismerni, hiszen csak akkor alakítható teljes mértékben olyan környezetté, amely a közvélemény számára is a lehető legjobb terepet biztosítja.

Források és irodalom

Könyvek, tanulmányok

- ABUSHOUK (2016) = Ahmed Ibrahim ABUSHOUK: The Arab Spring: a fourth wave of democratization? *Digest of Middle East Studies*, 2016/1. 52–69.
- ANDOK (2015) = ANDOK Mónika: Átalakuló média – átalakuló nyilvánosság? *Vigilia*, 2015/6. 423–429.
- BEISSINGER (2013) = Mark R. BEISSINGER: The Semblance of Democratic Revolution: Coalitions in Ukraine's Orange Revolution. *American Political Science Review*, 2013/3. 574–592. doi.org/10.1017/S0003055413000294
- BERGER–MILKMAN (2012) = Jonah BERGER – Katherine L. MILKMAN: What makes online content viral. *Journal of marketing research*, 2012/2. 192–205. doi.org/10.1509/jmr.10.0353
- BOHMANN (2010) = James BOHMANN: Participation through Publics: Did Dewey answer Lippmann? *Contemporary Pragmatism*, 2010/1. 49–68. doi.org/10.1163/18758185-90000155
- BURKHARDT (2017) = Joanna M. BURKHARDT: Combating fake news in the digital age. *Library Technology Reports*, 2017/8. 5–9. doi.org/10.5860/ltr.53n8
- BUTSCH (2007) = Richard BUTSCH: Introduction: How Are Media Public Spheres? In: R. BUTSCH, (szerk.): *Media and Public Spheres*. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2007. 1–14. doi.org/10.1057/9780230206359_1
- CASTELLS (2008) = Manuel CASTELLS: The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2008/1. 78–93. doi.org/10.1177/0002716207311877
- CASTELLS (2011) = Manuel CASTELLS: Democracy in the age of the Internet. *Journal of contemporary culture*, 2011/6. 96–103. docs.llull.cat/IMAGES_175/transfer06-not01.pdf
- DEWEY (1927/1946) = John DEWEY: *The Public and Its Problems*. Chicago. Gateway Books, 1946. (Eredeti kiadás: Holt Company, 1927.) archive.org/details/in.ernet.dli.2015.190550/page/n163/mode/1up
- FIGUERIA–OIVIERIA (2017) = Álvaro FIGUEIRA – Luciana OLIVEIRA: The current state of fake news: challenges and opportunities. *Procedia Computer Science*, 2017/121. 817–825. doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.106
- FUCHS (2021) = Christian FUCHS: The digital commons and the digital public sphere: How to advance digital democracy today. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 2021/1. 9–26. doi.org/10.16997/wpcc.917
- GERENCSÉR–SZÜTS (2020) = GERENCSÉR Péter – SZÜTS Zoltán: A társadalmi nyilvánosság webkettes szerkezetváltozása. *Jel-Kép*, 2020/ 2. 39–52. doi.org/10.20520/JEL-KEP.2020.2.39

- GRAN (2015) = Celine Storstad GRAN: Tabloidisation of the Norwegian News Media. A Quantitative Analysis of Print and Online Newspaper Platforms. In: Bart CAMMAERTS – Nick ANSTEAD – Ruth GARLAND (comp.): *MEDIA@LSE MSc Dissertation Series*. London, Media@LSE, London School of Economics and Political Science („LSE”), 2015.
- HABERMAS (1993) = Jürgen HABERMAS: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Századvég – Gondolat, 1993.
- HEACOCK (2009) = Rebekah HEACOCK: *Twitter Revolution?* Columbia University: The Journalism School, 1 December 2009. rebekahheacock.org/wp-content/uploads/2009/12/Heacock_TwitterRevolution.pdf
- HOWARD–HUSSAIN (2013) = Philipp N. HOWARD – Muzammil M. HUSSAIN: *Democracy’s Fourth Wave? Digital Media and the Arab Spring*. Oxford, Oxford University Press, 2013.
- JONSSON (2015) = Magnus E. JONSSON: Democratic Innovations in Deliberative Systems – The Case of the Estonian Citizens’ Assembly Process. *Journal of Public Deliberation*, 2015/1. doi.org/10.16997/jdd.224
- KALSNES (2018) = Bente KALSNES: Fake news. In: Jon F. NUSSBAUM: *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford, Oxford University Press, 2018. doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.809
- LAZER et al. (2018) = David M. LAZER – Matthew A. BAUM – Yochai BENKLER – Adam J. BERINSKY – Kelly M. GREENHILL – Filippo MENCZER – Miriam J. METZGER – Brendan NYHAN – Gordon PENNYCOOK – David ROTHSCHILD – Michael SCHUDSON – Steven A. SLOMAN – Cass. R. SUNSTEIN – Emily A. THORSON – Duncan J. WATTS – Jonathan L. ZITTRAIN: The science of fake news. *Science*, 2018/359. 1094–1096. doi.org/10.1126/science.aao2998
- LIPPMANN (1927/1993) = Walter LIPPMANN: *The Phantom Public*. New Jersey, Transaction Publishers, 1993. (Eredeti kiadás: New York, Macmillan, 1927.) www.mediaudies.asia/wp-content/uploads/2017/02/Walter_Lippmann_The_Phantom_Public_InternationalBookZZ.org.pdf
- LIPPMANN (1927/1998) = Walter LIPPMANN: *Public Opinion*. New Jersey, Transaction Publishers, 1998. (Eredeti kiadás: New York, Macmillan, 1922.) monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf
- LUHMANN (2000) = Niklas LUHMANN: *The reality of the mass media*. Redwood City, Stanford University Press, 2000.
- MADISE–MARTENS (2006) = Ülle MADISE – Tarvi MARTENS: E-voting in Estonia 2005. The first practice of country-wide binding Internet voting in the world. In: Robert KRIMMER (szerk.): *Electronic Voting 2006 – 2nd International Workshop Co-organized by Council of Europe, ESF TED, IFIP WG 8.5 and E-Voting.CC – August, 2nd – 4th, 2006 in Castle Hofen, Bregenz, Austria*. Bonn, Gesellschaft für Informatik eV, 2006. dl.gi.de/bitstream/handle/20.500.12116/29155/GI-Proceedings-86-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- MALIN (2010) = Brenton J. MALIN: A very popular blog: The internet and the possibilities of publicity. *New Media & Society*, 2010/2. 187–202. doi.org/10.1177/1461444810369889
- MORRIS–OGAN (2018) = Merrill MORRIS – Christine OGAN: The Internet as mass medium. In: Margaret SCAMMELL – Holli SEMETKO (szerk.): *The Media, Journalism and Democracy*. Abingdon, Routledge, 2018. 389–400.
- NARWAL (2018) = Bhawna NARWAL: Fake News in Digital Media. *2018 International Conference on Advances in Computing, Communication Control and Networking (ICACCCN)*, Greater Noida, India, 2018. 977–981. doi.org/10.1109/ICACCCN.2018.8748586
- NORRIS (2002) = Pippa NORRIS: The bridging and bonding role of online communities. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 2002/3. 3–13. doi.org/10.1177/1081180X0200700301
- PAPACHARISSI (2002) = Zizi PAPACHARISSI: The virtual sphere: The internet as a public sphere. *New Media & Society*, 2002/1. 9–27. doi.org/10.1177/14614440222226244
- PLANT (2004) = Robert PLANT: Online communities. *Technology in Society*, 2004/1. 51–65. doi.org/10.1016/j.techsoc.2003.10.005
- POTTER (2013) = W. James POTTER: Synthesizing a working definition of „mass” media. *Review of Communication Research*, 2013/1. 1–30. doi.org/10.12840/issn.2255-4165_2013_01.01_001
- RAUCHFLEISCH–KOVIC (2016) = Adrian RAUCHFLEISCH – Marko KOVIC: The Internet and generalized functions of the public sphere: Transformative potentials from a comparative perspective. *Social Media+ Society*, 2016/2. doi.org/10.1177/2056305116646393
- ROBERTS (2019) = John Michael ROBERTS: Public Sphere. In: Anthony M. ORUM: *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*. Hoboken, Wiley–Blackwell, 2019. 1–6. doi.org/10.1002/9781118568446.eurs0477
- SADIKU–TOCHUKWU–MUSA (2018) = Matthew N. O. SADIKU – P. Eze TOCHUKWU – Sarhan M. MUSA: Fake news and misinformation. *International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering*, 2018/5. 187–190. dx.doi.org/10.7324/IJASRE.2018.32728
- SCHÄFER (2015) = Mike S. SCHÄFER: Digital public sphere. In: Gianpietro MAZZOLENI: *The international encyclopedia of political communication*. Hoboken, Wiley–Blackwell, 2015. 1–7. doi.org/10.1002/9781118541555.wbiepc087
- SEBESTYÉN (2021) = SEBESTYÉN Attila: Advokáció saját újsággal: Egy 20. század eleji magyar kávék érdekképviseleti szaklap néhány tanulsága nyilvánosságelméleti megvilágításban. *Médiakutató*, 2021/2. 105–117. www.mediakutato.hu/cikk/2021_02_nyar/07_advokacio_sajat_ujssaggal.pdf
- STEPANOVA (2011) = Ekaterina STEPANOVA: The role of information communication technologies in the „Arab Spring”. *Ponars Eurasia*, 2011/1. 1–6. www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/pepm_159.pdf
- STOYCHEFF–BURGESS–MARTUCCI (2020) = Elisabeth STOYCHEFF – G. Scott BURGESS – Maria Clara MARTUCCI: Online censorship and digital surveillance: The relationship between suppression technologies and democratization across countries. *Information, Communication & Society*, 2020/4. 474–490. doi.org/10.1080/1369118X.2018.1518472

SUNSTEIN (2001) = Cass R. SUNSTEIN: *Republic.com*. Princeton, Princeton University Press, 2001.

VAN DIJK (2020) = Jan VAN DIJK: *The digital divide*. Hoboken, John Wiley & Sons, 2020.

WARF (2011) = Barney WARF: Geographies of global Internet censorship. *GeoJournal*, 2011/76. 1–23. doi.org/10.1007/s10708-010-9393-3

ZAPETTINI (2021) = Franco ZAPPETTINI: The tabloidization of the Brexit campaign: Power to the (British) people? *Journal of Language and Politics*, 2021/2. 277–303. doi.org/10.1075/jlp.19103.zap

Internetes hivatkozások

ENSZ (2020) = Egyesült Nemzetek Szervezete (29 May 2020). *Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation. Report of the Secretary-General*. documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/102/51/PDF/N2010251.pdf?OpenElement

Európai Bizottság (2015) = Európai Bizottság: *Public consultation on the regulatory environment for platforms, online intermediaries, data and cloud computing and the collaborative economy*. 2015. digital-strategy.ec.europa.eu/en/consultations/public-consultation-regulatory-environment-platforms-online-intermediaries-data-and-cloud-computing

Világbank (2021) = Világbank. *Individuals using the Internet (% of population) 2021*. data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?end=2021&start=1960&view=chart
www.gov.scot/publications/research-report-citizens-assembly-scotland/pages/9/